

वाट्रिक लि० वदरायुष्मति वदर-ठक् । वदरफवस
भूमी पतितस्य एकैकपाहिण ।

बाध विहती भादि० आत्म० सव० सेट् । बाधते कवाचित् ।
कदिव् चकि न सुजः कवबाधत् त ।

बाध पु० बाध भावे-चञ् । १प्रतिरोधे । २प्रतिबन्धे, पीडने,
३उपश्रुते च । व्यायमते ४स्वाभाववत्पदार्थे यथा बद्धत-
मितो बह्व्रभाववान् दूदो बाधः । ५बाध्याभाववत्प्रमा-
विषयमपक्षत्तम् तल्लक्षणम् । ६हेतुदोषभेदे अतुचिला०
बाध-कर्त्तरि णच् । १प्रतिबन्धके लि० ।

बाधक लि० बाध-णत् । १प्रतिबन्धके । २स्त्रीषामृतकावे
प्रजाजननशक्तिप्रतिरोधके रोगभेदे पु० ।

य च रोगचतुर्विधस्तल्लक्षणं वेद्यावे उत्तं यथा
‘‘व्याघ्रं कट्यां तथा नाभेरधः पात्रं स्तनेऽपि च । रक्त-
माहीप्रदोषेण जायते फवहीनता । साममेकं ह्यं
वापि ऋतुयोगो भवेद्यादि । रक्तमाहीप्रदोषेण फव-
हीना तदा भवेत् । नेत्रे हस्ते भवेज्ज्वाला योगौ चैव
विशेषतः । बाह्यासंयुक्तस्तस्य षष्ठी बाधकयोगतः ।
नाभेकेन भवेद् यत् ऋतुस्नानद्वयं तथा । मलिना रक्त
योगिः स्यात् षष्ठीबाधक योगतः । उद्देगो गुरुतादेहे
रक्तजायो भवेद् बद्धः । नाभेरधो भवेत् शूलं चाङ्गुरः
य द बाधकः । ऋतुहीना चतुर्मासं लिमासं वा भवेद्
मदि । जयाङ्गी करपादे च ज्वाला चाङ्गुरयोगतः ।
समूहा च सगर्भा च युक्तदेहाख्यरक्तिवा । कलकुमा-
रलङ्घ दोषेण जायते फवहीनता । या जयाङ्गी भवेत्
सूत्रा बद्धकावऋतुताया । गुरुतानी सत्परक्षा लव-
कुमारस दूषचात्’’ वेद्यकम् । [बन्धे च ।

बाधन न० बाध-भावे ल्युट् । १पीडायां शब्दर० । २प्रति-
बाधा स्त्री बाध-भावे । अपीडायां २निषेधे १प्रतिबन्धे च ।
बाधित लि० बाध-कर्त्तरि क्त । १प्रतिषेधे । २बाधज्ञानविषये च
बाधित्य न० बाधिरस भावः बाह्यादिनात् णच् । अवय-
वक्तिराहित्ये रोगभेदे बाधिरशब्दे दृश्यम् ।

बाधकिनेय पु० स्त्री० बन्धक्याः अपत्यं ठक् दन्च् । कसत्वा
अपत्ये अमरः ।

बाधव पु० बन्धु० आर्त्तं, ददनर्थे वाऽण् । १बन्धुशब्दादेः,
२पितृमातृसम्बन्धिनि श्वातरि ३मातृवादी च ।

‘‘बाधवाकटवायुः’’ कात्या० अति । [उते हेमच०
बावटोर पु० १४६ चाती २कात्यायि ३काटुरे ४गणिका-
वर्जित न० सदेलाः फवम् मला० कच् । १यहतीफले

वृहतिभयः उत्था० अच् । २वृहतिभये लि० ।

बाह्दग्ग पु० स्त्री० वृहदन्तेरपत्यम् कषा० अच् । वृह-
दन्तिनामकर्वेर्गोत्रापत्ये । [अपत्ये २तत्सम्बन्धिनि लि०
बाह्द्वय पु० स्त्री० वृहद्वयस्यापत्यम् यैकिकोऽण् । १वृहद्वय-
बाह्द्वयत पु० वृहद्वयतेरिदम् सवदेस्ताऽण् इ-अण् ।
गुरुसम्बन्धिनि १वदसरे २चरीदो च । पत्यन्तत्वात् पुरो-
हिता० यक् । बाह्द्वयत् तत्कार्यं लि० । ‘‘बाह्द्वयत्ते न
षट्पञ्चं क्षेत्रं नाम्येस्तु निव्ययः’’ सु० षि० ।

बाह्द्विष लि० बाह्द्विषो विकारः तादा० अच् । बाह्द्विकारे ।
वाल पु० न० बाह्याख्ये गन्धद्रव्यभेदे । २मूर्त्तं श्मिषो भेदि०
‘‘बाह्वाचोऽङ्ग्यात् वणीत्’’ अतिपरिभाषित ४षोऽङ्ग-
वणीवधिकवयस्ते च लि० । ५केशे पु० अमरः । अर्थ
आदितादस्यैव अण् । ६अमरिषी अमरः ७कन्दबाधो
दहस्तिबाधो हनारिकेभे भेदि० । १०पशुपुच्छे च पु०
हेमच० । मत्स्यभेदे शब्दच० । ‘‘पञ्चवर्गो मदा बाधः’’
हेम० उक्ते पञ्चवयस्कपदे ।

‘‘बाह्याचतय शीतं मधुरं वनकान्तिहत् । सिग्दं
पाहिं समीराक्षपितासल्यनाशनम् ।’’ ‘‘वडाभूतत्वच-
चूर्णं पीतं वनीरशर्करम् । सूत्रातिहारं हरति दुष्टमे-
तज्ज संशयः । हरिमाहात्म्या कच्छं भवेद्वातातुषोमनी ।
हृन्वादिनि वडाभोक् पयसा पितया सह’’ भावप्र० ।
बाह्यादेरवधिमाह सुश्रुतः ‘‘वयस्तु त्रिविधं बाह्यं गन्धकं
बाह्यकं तथा । जनपेडश्ववर्षस्तु नरो बाधो निगद्यते ।
त्रिविधः सोऽपि दुग्धायो दुग्धाक्षायी तथाभुक् ।
दुग्धायो वर्षपर्यान्तं दुग्धाक्षायो वरद्वयम् । तदुत्तरं
खादक्षायी एवं बाह्यस्थिपानतः’’ ।

‘‘यद्योक्तं विधिना बाह्यं मासि षट्ऽष्टमेऽपि च । अजं
पश्चाद्येवैकचित् तत्तद्वर्द्धयन् क्रमात्’’ अथ बाधक
परिचर्याविधिः । ‘‘बाधमहे सुखन्दध्या मयेनल्लज्जेत्
कचित् । सहस्रं बोधयेत्तैव नायोग्यं सपदेवेत्’’ अयोग्यं
अववेचनासमर्थम् । ‘‘नालपत्रं स्थापयेत् क्रोद्धे न
क्षिप्रं भयने क्षिपेत् । रोदयेज्ज कचित् काये विधि-
नावश्रपकं विना’’ आवश्रपको विधिः भेषज दान तैला-
भ्यङ्गोदकनादिः । ‘‘तन्निजमनुवर्त्तेत तं सदेवातु-
कोदयेत् । निम्नोद्देशानतश्चापि रजोदु बाह्यं प्रयत्नतः’’
वाल्मीक्येन स्थापयित्वा । ‘‘कामाङ्गोदकं न जानं
नेलवोरज्जनलभा । मसमं मृदु मत् तज्ज तथा मृदुतेप-
नम् । जम्बूप्रतिपद्यानि दाकसेनानि सर्ववा’’